

Etnicita, národ, nacionalizmus

Komparatistika 2017/2018

Marek Rybář

Od štátu k národnému štátu

- legitimizácia dnešných štátov je založená na spoločenstve rovnoprávných občanov
- rozdiel oproti impériám, kráľovstvám, mestským štátom a teokraciám minulosti
- impériá neexistujú, teokracie boli zvrhnuté, na Blízkom východe pár monarchií
- koncept národného štátu: revolučný projekt vo FRA a USA, dnes je normou
- ako a prečo sa moderné štáty transformovali na národné štáty?

Nacionalizmus ako legitimizácia

- existuje množstvo teórií vysvetľujúcich vznik národov a štátov a nacionalizmu
- Gellner: doktrína, ktorá hlása, že národná a štátna jednotka by mali byť zhodné (kongruentné)
- otázna je ich explanačná sila, keď pozeráme na vznik štátov a národov v globálnom merítku a nie len cez skúsenosť Európy

E.Gellner (1983)

- nacionalizmus ako dôsledok prechodu od agrárnej k industriálnej spoločnosti
- vyžaduje mobilnú a flexibilnú pracovnú silu
- tá potrebuje štandardizované vzdelanie v jednotnom médiu/jazyku
- štátna administratíva produkuje jednotnú a homogenizovanú jazyku s jednotným jazykom

E.Gellner (1983)

- modernizácia nezasahuje všetky geografické oblasti krajiny v rovnakom čase
- rurálne obyvateľstvo, ktoré prichádzalo do industriálnych centier, narážalo na rozvinutú kultúru a ľudí hovoriacich iným jazykom
- výsledkom bola nevôľa, rozhorčenie a často alternatívny projekt národa/štátu
- podobným procesom prešli aj kolónie: industrializácia delegitimizovala tradičnú hierarchiu, rasa ako indikátor nerovnosti

M. Hechter (2000)

- rozdiel medzi nacionalizmom budujúcim štát (state-building) a nacionalizmom periférie (secesionistický, resp. periférny)
- prvý asimiluje/integruje rozličné kultúry do jednej, výsledok úsilia aktuálnych vládcov o homogenitu
- druhý zdôrazňuje kultúrnu odlišnosť periférneho obyvateľstva, smeruje k novému štátnemu útvaru, často reakcia na prvý

B. Anderson (1991)

- kľúčová je úloha tlačového kapitalizmu (print capitalism)
- vznik tlače/denníkov a rozšírenie gramotnosti, schopnosť čítať v domácom jazyku, vedú k *imagined community*
- ľudia začínajú sami seba chápať ako spoločenstvá, ktoré zdieľajú pôvod a spoločné politické smerovanie

B. Anderson (1991)

- národ je spoločenstvo vzniknuté z predstavivosti, ktorú podnecujú moderné masovokomunikačné technológie:
- kníhtlač produkuje masovú dennú tlač
- masová románová literatúra a pod.
- analýza juhových. Ázie: kolonisti rozšírili vzdelávací systém v administratívnych jednotkách, ktoré nemali etnický základ
- administratíva + kultúra = nadeťnické národy

L. Greenfeld (1992)

- nie hlboko zakorenené socioekonomické faktory, ale “dynamické premenné” hrajú úlohu pri šírení nacionalizmu
- mocenská konfigurácia domácich aktérov
- nacionalisti v rôznych častiach sveta “imitovali” nacionalizujúce procesy v krajinách, s ktorými mali dlhodobé väzby
- TUR a JAP (NEM), AFR (FRA a BRIT), Kurdi a Arabi (TUR)

Empirické testovanie nacionalizmu

- Wimmer a Feinstein (2010): väčšina teórií má len obmedzenú platnosť
- nie Gellner: množstvo nár. štátov vzniklo pred modernizáciou a množstvo modernizovaných spoločenstiev nemalo štáty
- nie Anderson: gramotnosť a nezávislosť spolu empiricky súvisia inak než tvrdil
- územia s provinčnou správou nevedli častejšie k nár. štátu než územia bez nej

Wimmer a Feinstein (2010)

- kľúčová je relatívna mocenská pozícia nacionalistických aktérov a predstaviteľov etablovaného štátu, plus jeho medzinárodná pozícia
- nár. štát vzniká, ak nacionalisti dokážu prevziať/pohltiť existujúci režim, bez ohľadu na socioekonomické okolnosti
- úspech pravdepodobnejší ak je štát vojensky oslabený alebo ak majú nacionalisti dlhý čas na pôsobenie (mobilizácia a delegitimizácia)

Wimmer a Feinstein (2010)

- tento proces mobilizácie a delegitimizácie je úspešnejší, ak v okolí už vznikajú nové národné štáty: geografická blízkosť alebo vznik štátov v rovnakom impériu
- to ukazuje na dôležitosť interakcií aktérov aj na silu imitačných procesov (Greenfeld)

Etnicita a jej pôvod

- primordializmus (etnicita je dejinne prítomná, rigídna) vs. konštruktivizmus (etnicita je náhodná a podmienená – F. Barth)
- Hale (2004): skupinové správanie je automatickou súčasťou ľudských aktivít, identita je “sociálny radar”, ktorý ľuďom pomáha orientovať sa (redukcia neistoty)
- keď je ľudský osud zviazaný s príslušnosťou k nejakej skupine, identita zosilnieva

Etnicita a jej pôvod 2

- etnicita je významná identita, pretože:
- (1) zahŕňa komunikačné bariéry (jazyk)
- (2) (niekedy) zahŕňa fyzické rozdiely
- (3) 1. a 2. sú často teritoriálne koncentrované
- (4) symboly etnickej identity sú zdieľané celou komunitou
- (5) identita sa mení, identifikácie a významy sú “manipulovateľné” elitami aj samotnými jednotlivcami

Etnicita a jej pôvod 3

- etnicita je jeden z najčastejšie používaných konceptov v modernej analýze, čo presne ale znamená?
- Chandra a Wilkinson (2008): kategória, v ktorej *atribúty spoločného pôvodu* sú nevyhnutnou podmienkou príslušnosti k etniku
- **Nominálna** identita: kategórie etnicity, ktoré jednotlivcovi prislúchajú
- **Aktivovaná** identita: kategórie nom. Identity, ktoré jednotlivec aktivuje

Etnicita a jej pôvod 4

- Etn. štruktúra – statické atributy (napr. jazyková odlišnosť)
- Je v krátkodobom horizonte statická, nemenná, ale je možné, že sa zmení aj etnickou praxou
- Etn. prax – použitie štruktúrnych znakov pri konkrétnych aktivitách
- V odlišných kontextech aktivované odlišné charakteristiky: armáda/byrokracia vs. voľby
- vzťah medzi štruktúrou a praxou je nejasný

Shayo: etnicita, trieda a redistribúcia

- národná hrdosť súvisí s nižšou mierou redistribúcie a naopak, demokracie s menšou mierou národnej hrdosti redistribuujú vo väčšej miere
- významné nielen na agregovanej, ale aj na individuálnej úrovni
- členovia (identitných) skupín majú sklon rozhodovať sa v súlade s očakávaním vlastnej sociálnej skupiny
- zároveň sú ochotní obetovať niektoré materiálne zisky v záujme zvýšenia statusu celej skupiny

Shayo: etnicita, trieda a redistribúcia

- aplikuje tento rámec na jednu konkrétnu tému: redistribúciu (príjmov) v demokraciách
- na to, ako sa ľudia politicky rozhodujú, pôsobí aj ich skupinová identifikácia (národná a triedna identita), nielen ich úzke ekonomické záujmy

Identifikácia jednotlivca so skupinou

- **status skupiny**, t.j. relatívna pozícia skupiny na tej dimenzii, ktorá je pre jednotlivca dôležitá
- napr. ak je pre mňa dôležitá "spotreba", tak skupina, pre ktorú je charakteristická vysoká miera spotreby, má pre mňa vyšší status než iné skupiny
- vnímanie **blízkosti, resp. vzdialenosti** medzi jednotlivcom a ostatnými členmi skupiny:
- ak vnímam, že moja blízkosť k "priemernému" členovi skupiny je väčšia než vzdialenosť od neho, budem sa považovať za príslušníka takejto skupiny

Proces identifikácie so skupinou

- je dynamický, a závisí od dvoch faktorov:
- **kognitívneho**, t.j. ľudia sa tým viac identifikujú so skupinou, čím podobnejší sú jej členom; a
- **afektívneho**, t.j. ľudia sa identifikujú skôr so skupinou, ktorá má vysoký status než so skupinou, ktorej status je nízky
- že vo vzťahu triednej a národnej identity a postojom k redistribúcii (prerozdeleniu prostredníctvom daní) sú možné dva stavy (ekvilibrá):

Identita a redistribúcia

- v prvom prípade sa členovia nižšej vrstvy **identifikujú so svojou triedou**,
- uprednostňujú zvýšené zdaňovanie/prerozdelenie a v jeho dôsledku sa zvyšuje status skupiny, čo zase posilňuje triednu identifikáciu
- v druhom prípade sa členovia nižšej triedy **identifikujú viac so svojím národom** než s nižšou sociálnou triedou, ktorá je jeho súčasťou,
- menej preferujú prerozdelenie (zdaňovanie) a v dôsledku toho je aj identifikácia s nízko príjmovou sociálnou skupinou naďalej menej atraktívna

Identita a redistribúcia

- nie je možné apriori predvídať, ktorá z týchto situácií nastane, možné sú obe a závisia od toho, ako jednotlivec vníma vzdialenosť od národnej, resp. sociálnej skupiny,
- to je zase podmienené rozsahom a páľčivosťou spoločných národných charakteristík v porovnaní s atribútmi, ktoré sú špecifické pre príjmem a triednu identitu
- **negatívny vzťah medzi národnou identifikáciou a mierou prerozdelenia** a pre tento predpoklad má aj veľmi silné štatistické empirické dôkazy
- akonáhle sa dosiahne jedno z týchto ekvilibrií, jeho zmena je, v súlade s racionalistickou paradigmou, možná len zmenou vonkajších (exogénnych) faktorov, faktorov v prostredí jednotlivca

Identita a redistribúcia

- napríklad páľčivé nebezpečenstvo pre národnú bezpečnosť (ohrozenie zvonka) vedie k pocitu, že "sme všetci na jednej lodi" - bohatí aj chudobní
- to znamená, že menej pozornosti sa venuje triednej identite a podpore pre zdaňovanie a prerozdeľovanie
- naopak v situácii strádania alebo nejakých katastrof, v dôsledku ktorých nadmerne trpia príslušníci nižších vrstiev, povedie k vyššej miere identifikácie týchto ľudí s príslušníkmi svojej sociálnej skupiny a k ich zvýšeným požiadavkam na prerozdeľovanie a zdaňovanie)

Aplikácia

- dobre vysvetľuje napr. situáciu v USA, kde sa nízkopríjmové skupiny nadštandardne vysoko identifikujú s národom a len v malej miere preferujú prerozdelenie prostredníctvom daní
- tiež vysvetľuje, prečo v západnej Európe veľká časť voličov sociálnodemokratických strán prešla k podpore (radikálnej) protiimigrantskej pravice:
- prisťahovalci, väčšina z nich príslušníci nízkopríjmových skupín, "exogénne" prispeli k nižšej sociálnej triede s charakteristikami, ktoré zvýšili dištanc iných príslušníkov nižšej triedy od tejto skupiny a posilnili ich identifikáciu s inou (národnou) skupinou